

MERÉNYI KÁLMÁN

A házasság (család) büntetőjogi védelmének történeti fejlődése Magyarországon

Bevezetés

A házasság (család) válsága – a családi konfliktusok – a XX. században különösen kiéleződött, általánossá vált és a II. világháborút követően világméretűvé eszkalálódott. A házasságon belüli nézeteltérések, összeütközések nem kizárólag legújabbkori történelmünk produktumai, sajátosságai, hanem hol lappangóan, rejtve, hol nyíltan végigkövetik ezen együttélési forma minden szakaszát a kezdeti időktől napjainkig. A II. világháború közel ötvenmillió áldozata, a hadifoglyok milliói, az elszakított családok, szétrombolt otthonok százezrei, a "mának élés", a morális értékek degradálódása a családmodell alapjait ingatta meg. A családok kevésbé zártak és a nők tömeges munkába állásával a családnak a külvilággal való rendszeres kapcsolata is nyitottabbá vált. Megnőtt azoknak a családi konfliktusoknak a száma is, amelyek kritikus mértékű összeütközésekhez vezetnek és feloldhatatlanná válnak. A felgyorsult társadalmi változások módosították a család eltérő funkciójának jelentőségét és súlyát, olyan kívánalmakat, elvárásokat hoztak felszínre, amelyek a családtagoktól állandó dinamikus együttes fejlődést követelnek. Ez olyan igény, amelyeknek a családtagok, főleg a házastársak jelentős része nem tud eleget tenni, és amelynek következtében a konfliktusok száma gyarapodik, a válások száma nagymértékben emelkedik. Magyarországon 1989. évben a válások száma 24.952 volt; a megkötött és megszűnt házasságok között a különbség – 22.839; 1000 lakosra 2,4, 1000 fennálló házasságra pedig 9,6 válás jutott. Az összes házasság közül – szintén 1989. évben – 36,7%-ban nem volt gyermek. A családban élők aránya a népességnek 83,8%-a volt. A gyermekek 10,4%-a az anyával, 2,2%-a pedig csak az apával élt ún. "csonka" családban együtt.

Az előzőekben vázoltak is nagymértékben közrehatottak abban, hogy – a legújabb kriminálstatisztikai adatok szerint – az ismertté vált összбүнözésen belül a fiatalok aránya az elmúlt öt évben minden alkalommal meghaladta az összes elkövetők egytized részét; a részvétel 1990-ben 1,9% volt, amely a fiatalok arányának másfél százalékát jelenti. Gyermekekoriaknál – szintén 1990-ben – a kapott érték 4,6%.

Az Árpádbázi királyok decretumaitól az első kodifikációs tervezetig

Az ősi — a királyság korát megelőző — államszervezetben meglévő büntetőjog mibenlétéről, alapelveiről és szabályairól írott emlékezéseink nem maradtak fenn.

A krónikák hiányos és nem egészen pontos adataiból kitűnően az állam, a "nemzetegész" ellen irányuló bűncselekményeket, a nemzetgyűlésen választott bírák által a nemzet torolta meg, kiközösítve az elkövetőt, kizárva a közbékéből, amelynek következménye az egyén fizikai megsemmisítése (megölése), rabszolgának való eladása volt.¹

Az *Árpádbázi királyok* korából származó törvények, decretumok a szemérem elleni bűncselekmények között — a paráznaság, a nemi erőszak és a nőrablás mellett — pönalizálták a házasságtörést és a kettős házasságot (bigámia) is.²

Igen szigorúan büntette *Szt. László* törvénye a házasságtörés cselekményét. A korabeli rendelkezéseknek megfelelően csupán a házasságtörő nőt marasztalták súlyosan, halállal. *Szt. László* decretumainak egyik fejezete szerint: "Valaki mással paráználkodó feleségét megöli, Istennek adjon számot róla; és ha kedve tartja, vegyen mást feleségül. De ha valaki az asszony közelvalói közül ellene kelne, hogy igaztalanul ölte volna meg, bírói eleibe vigyék a dolgot;..." Ezek szerint a férji hatalom nem volt korlátlan, és az ártatlanul megölt feleség hozzátartozói vérdíjat követelhettek.³

Rendelkezett és büntetés kiszabását helyezte kilátásba *Szt. László* a kettős házasság (bigámia) esetén is. Az I. könyv 1. fejezete szerint: "Parancsoljuk, hogy a másodnős papok és diakonusok és a kik özvegygel vagy urahagyott asszonnyal keltek egybe, bocsássák el azt magoktól és bűnbánat után térjenek vissza az ő papságok rendjébe." A decretum meghatározza az ellenszegülők büntetését is: "A kik pedig a tiltott házasságtól elállani nem akarnának, azok a kánoni törvény szerint alacsonyabb rendre lépjenek alá."⁴

A magyar jogfejlődés során *Kálmán* szabályozta és büntette elsőként úgy a házasságtörés cselekményét, hogy nemcsak a nő, hanem az aktusban részt

¹ Részletesen *Timon* Ákos: Magyar Alkotmány- és Jogtörténet. II. Bővített kiadás. Budapest, 1903. 387-415. p.

² A vérfertőzés (incestus) a hűtlenség fogalomkörébe esett, a természet elleni fajtalanságot nem szabályozták, mert *Bodó* szerint ezt a cselekményt a "gens hungara" nem ismerte. Vö. *Timon*: i. m. 427. p.; *Angyal* Pál: A szemérem elleni bűntettek és vétségek. Budapest, 1937. 8. és 73. p.; *Angyal* Pál: A Magyar Büntetőjog Tankönyve. Budapest, 1915. 204. p.

³ Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000-1526. évi törvényczikkek. Budapest, I. k. 55. p.

⁴ Corpus Juris Hungarici i. m.: 51. p.

vevő férfi is büntetendő volt. A dekrétum a lehetséges elkövetők körét nem szűkítette le a nőre, hanem általában házasságtörőkről (adulteri) szólt.⁵

A II. könyv 8. fejezetében viszont már csupán a nő házasságtöréséről rendelkezett a törvény, kimondta, hogy: "Ha valaki az ő felesége paráznságát törvény előtt bizonyítja meg, tartson az asszony bűnbánatot, és annakutána békéljenek meg, ha kedvök tartja: máskülönben maradjanak házasságkívül."⁶

Kálmán dekrétumaiban szintén büntetni rendelte a *kettős házasság* cselekményét. Az I. könyv 67. fejezet szerint: A másodnős papok és a kik özveggyet vagy urahagyott asszonyt vettek feleségül, álljanak el e tiltott házasságtól, vagy rekesszék ki őket a papi rendnek társaságából."⁷

A II. könyv 9., 10. és 12. fejezete is a papok házasságával illetve erkölcsével foglalkozik.

A 9. fejezet az előzőekhez hasonlóan a "másodnős" papokról rendelkezik, azzal a szankcionális megszorítással, hogy az "engedetleneket" nemcsak a papi rendből törlik, hanem elvesztik minden vagyonukat is. A törvény szerint: "A másodnős papok és a kik özveggyel vagy urahagyott asszonnal keltek egybe, veszítsék el az egyház földi javadalmait és minden egyházi tisztöket."⁸

A házas papok "szolgálatjáról" szóló 10. fejezet szerint: "Házaspap" vagy diakonus egy se áldozzon az oltárnál, hanem csak ha felesége reáhagyja és megtartóztatást fogad, és ő előbb annak külön lakásáról és testi élete szükségéről gondoskodik: mint az apostol mondja: a kinek felesége vagyon is, úgy tartsa, mintha nem volna."⁹

Alkalmazandónak rendeli *Kálmán* II. könyvének 4. fejezete az excommunicatiót is, "Ha valamely másodnős pap az ő feleségéért elhagyja Isten szolgálatát, vessék ki minden egyházi tisztéből és menjen a világiak közé."¹⁰

⁵ Corpus Juris Hungarici i.m.: 113. p.

⁶ Corpus Juris Hungarici i.m.: 125. p.; *Angyal*: i.m. (Bp. 1937.) 101. p. Itt *Angyal* írja, hogy a férfit többnyire csak botrány okozása esetén büntették meg, sőt még a feltételes elítélés is előfordult. Ugyanígy *Pauler* Tivadar: Büntetőjogtan. Pest, 1870. II. k. 101. p.; *Angyal*: i.m. (Bp., 1915.) 225. p.; Lásd még *Vámbéry* Rusztem: A házasság védelme a büntetőjogban. Budapest, 1901. 283-280. p.; *Timon*: i.m. 429. p.; *Siklóssy* László: A régi Budapest erkölce. Budapest, 1972. 10-11. p.; *Raskó* Gabriella: A női bűnözés. Budapest, 1978. 60-61. p.; *Halász* Zoltán: A szemérem elleni bűncselekmények. Budapest, 1901. 87. p.; *Lukács* Tibor – *Traytler* Endre: A nemi erkölcs elleni bűntettek. Budapest, 1963. 84-85. p.; *Beér* János – *Csizmadia* Andor: Sarkalatos honi törvényeinkről. Budapest, 1966. 83. p.

⁷ Corpus Juris Hungarici i.m.: 115. p.; *Siklóssy*: i.m. 16-17. p.; *Halász*: i.m. 88. p.; *Beér* – *Csizmadia*: i.m. 83. p.; Mind *Szt. Lászlónál* mind *Kálmán* dekrétumainál a "másodnős" kifejezés félreérthetetlenül azt jelzi, hogy törvényeik nem a papok házasságát, hanem csupán a bigámiát tiltották, valamint a dekrétum nem vette jó névem, ha a pap szolgálólányt vett feleségül, "rangon" alul nősült.

⁸ Corpus Juris Hungarici i.m.: 125. p.; *Halász*: i.m. 88. p.; *Siklóssy*: i.m. 17. p.

⁹ Corpus Juris Hungarici i.m.: 125. p.; *Halász*: i.m.: 88. p.; *Siklóssy*: i.m. 17. p.

¹⁰ Corpus Juris Hungarici i.m.: 123.p.

Kálmán törvényei után a Corpus Juris Hungarici 1462-ig, *Corvin Máttyás* dekretumáig — témánkra vonatkozóan — nem tartalmaz intézkedéseket. Rendelkezésünkre áll azonban Buda városának *Jogkönyve*, amelyet a szabad királyi városok szabályozásait tartalmazó ún. *tárnoki jog* egészített ki.¹¹

A *Jogkönyv* 290.§-a általában védi a házasság intézményét, azonban in concreto csak az ún. *kétoldalú házasságtörést* rendelte büntetni, amikor mindkét fél házasságban élt (adulterium duplex). Amennyiben a nőt és a férfit szobában, zárt ajtók mögött, meztelenre vetkőzve találták, és helyzetüknek megfelelő magyarázatot adni nem tudtak, karóba húzták őket, majd a bűnösöket az akasztófa tövében közösen, élve temették el.

A *tárnoki jog* abban az esetben büntette az egyoldalú házasságtörést (adulterium simplex), amennyiben a nő a házasságtörő (68.§). A jog szerint ebben az esetben a megcsalt férjnek mind feleségét, mind pedig büntársát meg kellett ölnie. Ha a férj önbíráskodási jogával nem élt, az elkövetők büntetése ugyanaz volt, mint az adulterium duplex esetében.

Igen súlyos büntetés várt a feleségre, aki férjét szeretőjével együtt ölte meg. A *tárnoki jog* 63.§-a szerint az igazságot kínvallatással kellett kideríteni, majd az asszonyt a vesztőhelyen elevenen temették el, amelyet szeretőjének végig kellett nézni, mialatt testét izzó fogókkal égették. Azután a szeretőt lefejezték.

A törvény nem szűkítette le a felelősségre vonást a női tettesre és férfi büntársára. A 90.§ büntetni rendelte a feleség megölését is. Az elkövetőt ló farkához kötve kellett meghurcolni és a vesztőhelyen lefejezni. Ugyanez a büntetés várt a női büntársra is.

Enyhébb rendelkezéseket tartalmazott a törvény 392.§-a a férj által elkövetett házasságtörés esetén. A cselekménynek csupán annyi volt a szankciója, hogy felesége hasonló tette esetén nem léphetett fel ellene.

A *kettős házasságot* a házasságtörés minősített esetének tekintették. Ez esetben mindkét feleség vádlóként léphetett fel és a 279.§-ban foglaltaknak megfelelően a bűnös férjért lefejezték. Amennyiben a "feleségek" egyike sem tett panaszt, a cselekményt hivatalból nem üldözték.¹²

Corvin Máttyás és II. Ulászló decretumaikban a hűtlenség esetei között, különösképpen a szemérem elleni bűncselekményeket szabályozták, a *házasságtörés* és a *kettős házasság* eseteiben csaknem teljes egészében *Szt. László* rendelkezéseinek érvényét tartották fenn.¹³

¹¹ Ezek az 1244-1422-ig létrejött jogszabályok gyűjteménye, amelyeket 1412-1418 között foglaltak írásba.

¹² Buda városának *Jogkönyvéről*, valamint az ún. *tárnoki jog* rendelkezéseiről részletesen: *Siklóssy*: i.m. 28-33. old.; *Vámbéry*: i.m. (Bp., 1901.) 287. p.

¹³ Corpus Juris Hungarici i.m.: 341., 567., 727. p. Lásd még *Halász*: i.m. 88. p.; *Angyal*: i.m. (Bp., 1915.) 222. p.; *Pauler*: i.m. 119-121. p.; *Lukács - Traytler*: i.m. 88. p. tévesen hivatkozik a törvényhelyre; *Angyal*: i.m. (Bp., 1915.) 206. p.; *Halász*: i.m. 88-89. p.; *Pauler*: i.m. 107-112. p.; *Beér - Csizmadia*: i.m. 157-158. p.; *Lukács - Traytler*: i.m. 85. p. Amint már említettem az idézett törvényhely téves, a törvény szövege azonban pontos.

A király és a főurak a feudális jogbizonytalanság anarchikus állapotának akartak véget vetni, és ezért a XVI. század elején az országgyűlés két esetben is elrendelte az ország törvényeinek és szokásainak összegyűjtését. Több sikertelen kísérlet után a munkára *Werbőczy* István kapott megbízást, aki 1514-ben tervezetét az Országgyűlés elé terjesztette, amely azt hosszú vita után elfogadta.

A *Tripartitum*¹⁴ I. részének 105. címe a feleség házasságtöréséről és büntetéséről rendelkezik. Ez alapján: "Eszerint meg kell jegyeznünk, hogy ha az asszony a férje iránti tartozó hűségét megszegvén, házasságtörést követ el, és ezért mert rajtakapták... De ha férje a házasságtörés után vele együtt lakván és hálván, erkölcsi magatartását tudva elnézné, és férje ezután őt a házasságtörés miatt (ha másodsor vétkeznék is) meg nem ölheti, a mit első ízben, a mikor tudniillik a házasságtörés tudomására jutott, szabadon és jogosan megtehetett." Az idézett törvényhely rendelkezett a halálbüntetés végrehajtása utáni vagyoni jogi kérdésekről is. Megállapította, hogy a házasságtörés elkövetéséért a törvény szerint halállal bűnhődött asszony rokonai a hitbérét nem, csupán a jegyajándékot követelheték vissza, kivéve ha a kivégzett arról végrendelkezett.¹⁵

Új vonása a rendelkezésnek, hogy a férj csupán első esetben és kizárólag in flagranti esetén ölhetette meg hűtlen feleségét. Amennyiben első esetben ezen jogával a férj nem élt és feleségével az együttélést visszaállította, esetleges második esetben – még tettenérés esetén sem – ölhetette meg a vétkes asszonyt. Kiemelkedő még, hogy a *Hármaskönyv* szintén csak a feleség által elkövetett házasságtörésről szólt, csupán azt tekintette büntetendőnek.

Rudolf 1599. évi dekrétumának 36. szakasza már a bevezetőben megállapítja, hogy a kettős házasságot "az isten parancsolatjáról és a becsületességről megfélekedkezésnek", tehát a házasság intézményét sértő deliktumnak is minősítették. A hivatkozott törvényhely szerint: "mivel a többi bűnös és szertelen gonoszágok között, a melyek ebben a Magyarországbán és Szlovániában dívának, az sem az utolsó, hogy némelyek, a kik az isten parancsolatjáról és a becsületességről megfélekedzetek, egynél több feleséget vesznek, sőt hogy bujaságuknak élhessenek és kedvezhessenek az első feleséget elhagyva vagy megölve, másokat s néha a legközelebbi vérrokont veszik el és fogadják házastársokul..."¹⁶

A dekrétum meghatározta, hogy az "ilyen közönséges gonosztevőkre" az 1548. évi törvényzcikkek rendelkezéseit kell alkalmazni. Az 1548. évi XLVIII. és XLIX. szakaszok szerint a kettős házasságot elkövetők büntetése minden esetben halál volt.¹⁷ A kettős házasság bűncselekményére tartalmazott még rendelkezéseket *I. Ferdinánd* 1625. évi dekrétuma is, mely szerint: "továbbá az

¹⁴ *Tripartitum opus juris consuetudinarii in clyti regni Hungariae*. Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve.

¹⁵ *Corpus Juris Hungarici*. *Werbőczy* István Hármaskönyve. Budapest, 1887. 189. p.; *Angyal*: i.m. (Bp. 1937.) 88. p.; *Angyal*: i.m. (Bp. 1915.) 206., 222., 227. p.; *Pauler*: i.m. 107-112., 97-99. és 117-121. p.; *Halász*: i.m. 89-90. p.; *Raskó*: i.m. 61. p.; *Vámbéry*: i.m. 289-290. p.;

¹⁶ *Corpus Juris Hungaria* 1526-1608. évi Törvényzcikkek. Budapest, 1898. 869. p.

¹⁷ *Corpus Juris Hungarici* 1526-1608. évi Törvényzcikkek. i.m.

anya-, feleség- és gyermekgyilkosságban, meg a több feleségtartásban találtakra... az ilyeneket a hatóságok azonnal elfogassák és a törvényes eljárás megtartása mellett, a kellő büntetéssel sújtják."¹⁸

Ezt a rendelkezést egészítette ki *II. Ferdinánd* 1630. évi dekrétumának XL. cikkelye, amely kimondta, hogy: "nem valamelyes gyanúra, hanem csak a vizsgálat előrebocsátása mellett kell eljárni."¹⁹

A magyar büntetőjog kodifikálásának szükségessége első esetben az 1667. évi országgyűlésen merült fel, és 1712-ben önálló kodifikációs javaslatot tárgyalt meg az Országgyűlés, a magyar *Praxis Criminalis*-t.²⁰

A többség által elsőnek tekintett 1712. évi javaslat a házasságtörést a paráználkodással, valamint az erőszakos nemi közösüléssel egy paragrafusban tárgyalja. Ezenkívül — témánkat illetően — büntetni rendeli a *kettős házasságot* és — először a magyar rendelkezésekben — a *gyermekkötés* cselekményét.²¹

A javaslat 13.§-ában foglaltak szerint: "A házasságtörés egyszerű vagy kettős a szerint, amint csak az egyik fél, vagy mind a kettő házas. Az egyszerű házasságtörést, ha a nő követte el, férje halállal torolhatja meg vagy megbocsájthatja; ha a férj követte el, arbitrarius büntetéssel kell sújtani. Ilyenkor a nem házas nő cselekménye csak paráználkodás (fornicatio), amelyet szintén arbitrarie kell büntetni. A kettős vagy az arbitrarius büntetés után elkövetett egyszerű házasságtörés fejvesztéssel büntetendő, s ettől a megbocsátás sem mentesít."²²

A javaslat tehát divergál az egyszerű házasságtörés (adulterium simplex) és a kettős elkövetés (adulterium duplex) között, valamint eltérően rendelkezik a feleség és a férj esetében. Különlegessége az intézkedésnek, hogy a férj házasságtörése esetén — amennyiben partnere nem házas — büntetése szintén arbitrarius, azonban "szabadállapotú" társát is elmarasztalja a javaslat.

A *kettős házasság* a javaslatban már nem egyértelműen "szermérem elleni" bűncselekményként került meghatározásra. A 14.§ rendelkezései kimondják, hogy: "Aki hitvese életében, annak haláláról meg nem győződve új házasságot köt, bigámiát követ el és ha az elhálás megtörtént, kard általi halállal büntetendő".

¹⁸ Corpus Juris Hungarici 1608-1657. évi törvénycikkek. Budapest, 1900. 6. cikkely. 243. p.

¹⁹ Corpus Juris Hungarici 1608-1657. i.m.: 302. p. Lásd még *Angyal Pál*: A kettős házasság. A családi állásra vonatkozó büntettek és vétségek. Budapest, 1937-38. 8-9. p.;

²⁰ Az első önálló magyar büntetőtörvénykönyv tervezet létrejöttének időpontjáról részletesen *Merényi Kálmán*: A rablás pönalizálásának fejlődése a kezdeti kodifikációs törekvésektől a felszabadulásig. Jogtudományi Közlöny, 1988. 4. sz. 171-174. p. 1. sz. jegyzet.

²¹ *Az 1972-es javaslatot* részletesen ismerteti és elemzi *Bónis György*: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben. *Angyal Szeminárium Kiadványai*. Budapest, 1934. 5-46. p.

²² *Bónis*: i.m. (Bp. 1934.) 36. p.; Lásd még *Angyal*: i.m. (Bp. 1937.) 8. és 21. p. — A házasságtörő nő megölése *Szt. László* dekrétumainak, valamint a *Háromskönyv* rendelkezéseinek felel meg.

Súlyosbította a büntetést, ha mindkét fél házas volt, ha az elkövető visszaesőként követte el a bűncselekményt, valamint ha a paraszt férfi nemes nőt vett el feleségül. Enyhítő körülménynek vette a javaslat amennyiben az egyházi házasság megkötése után az elkövetők belátva tettük "törvénytelenességét" tartózkodtak a "copula carnalis"-tól. Az a "szabadállapotú" aki a bigámiát elkövetővel köt házasságot, nem kettős házasságban hanem paráználkodásban bűnös. Ebben az esetben a büntetés is enyhébb, sőt amennyiben jóhiszeműségét bizonyítani tudta büntetlen maradt.²³

A magyar dekrétumok és törvények közül e javaslat rendelte először büntetni a *gyermekkítétel* cselekményét. A 16.§-ban foglaltak szerint: "Az anya, ki elhagyott, embernemjárta helyre tette ki gyermekét, ha az ott meghalt, kard általi halállal büntetendő; ha a gyermek nem halt meg, az anya arbitraria poena alá esik".

Enyhébben büntette a javaslat, amennyiben az anya "emberjárta" helyre tette ki gyermekét azzal a célzattal, hogy vagy a gyermek vérszerinti apja vagy más személyek megtalálják és felneveljék, függetlenül attól, hogy a gyermek előre nem látható, az anyának fel nem róható körülmények vagy baleset következtében meghal.

Igen figyelemreméltó a javaslat azon rendelkezése, hogy e bűncselekmény tette csak az anya lehetett, valamint hogy szankciók meghatározásánál különbséget tett a kitett gyermek további sorsától függően. Újszerű megoldás volt, hogy egy szubjektív elemhez, a célzathoz fűzött büntetést enyhítő rendelkezéseket még abban az esetben is, amikor az elkövető szándéka ellenére az elérni kívánt "eredmény", a kitett gyermek megtalálása és felnevelése nem következett be.²⁴

Tágabb értelemben család elleni bűncselekményt szabályozott *III. Károly* 1923. évi dekrétuma, amikor az "*álorczás*" vagy "*névbitorló*" illetve "*névtagadó*" személyek cselekedeteit pönalizálta.²⁵ A dekrétum 46. cikkelye szerint a bűncselekményt az követte el, "aki álnév alatt idegen nemzetségbe, annak javait és jogait csalárdul bitorolni törekszik". Idetartoztak azok az esetek is, amikor valaki más testvérének adta ki magát, vagy "költött" név és felvett személyiség segítségével közelebbi vagy távolabbi előjogokat, illetve egyéb előnyöket kíséreltek megszerezni. Az ilyen cselekmények elkövetőit a dekrétum örökös szolgálattal büntette. Ugyanez a büntetés várt az elkövetők leszármazóira is, amennyiben "... szüleik álorcájának nyomdokait követvén, tudva és vakmerően a felvett névben és személyiségben megmaradnak..."²⁶

Szintén családi kapcsolatot sértő deliktum volt az ún. "vértagadás", amely "a negyedizigleni vérrokonok gonosz szándéku makacs megtagadásában,

²³ Részletesen *Bónis*: i.m. (Bp. 1934.) 37-38. p.; *Angyal*: i.m. (Bp. 1937-38.) 9-10. p.

²⁴ *Bónis*: i.m. (Bp. 1934.) 38. p. *Angyal*: i.m. (Bp. 1937-38.) 51. p.

²⁵ Áttételesen a Hármaskönyv is tartalmazott ilyen esetekre rendelkezéseket. Hármaskönyv i.m. I. 38., 39.; II. 16.

²⁶ Corpus Juris Hungarici 1657-1740. évi Törvényczikkek. Budapest, 1900. 609. p. 1., 2.,

örökségi és családi jogaitól megfosztásában áll". A vértagadók büntetése — azonosan az előzőekkel — szintén az örökös szolgaság volt.²⁷

A *Constitutio Criminalis Theresiana Márta Terézia* büntető törvénykönyve.²⁸ A házasságtörés bűncselekményét a törvény a 77. articulusban szabályozta: "Házasságtörés a házassági hűség gonosz megsértése egy másik személlyel történő nemi érintkezés útján: ennek megfelelően az vagy egy férj egy más feleségével, vagy egyedülálló férfi egy feleséggel vagy egy egyedülálló nő és "egy férj" követték el". E szerint különbséget tett az "egyszerű" és a kétoldalú házasságtörés között. A házasságtörés büntetése enyhébb esetekben pénzbüntetés vagy koplalással egybekötött szabadságvesztés, súlyosabb esetekben azonban hosszú ideig tartó börtönbüntetés vagy halál volt. A nem házas felet mindig enyhébben büntették, de a cselekményt hivatalból üldözték.²⁹

Büntetni rendelte *Márta Terézia* büntető törvénykönyve a "nőszemélyek erőszakos megszőktetését" is. A büntetés bűnsegéd esetében is a lefejezés, súlyosító körülmények esetén a kerékbetörés volt. Súlyosító körülménynek minősült, ha a végrehajtás közben a sértett meghalt vagy súlyos testi sérülést szenvedett, ha a sértett apáca volt, illetve zárdából vagy más megszentelt helyről szőktették meg; ha az elkövető visszeső volt, alacsonyabb rendű személy magasabb rangú ellen, valamint ha zsidó férfi keresztény nő ellen követte el a cselekményt. Amennyiben enyhítő körülményeket találtak, csupán megkorbácsolták vagy száműzték az elkövetőket.³⁰

II. József büntető törvénykönyve, a *Sanctio Criminalis Josephina* 1787. január hó 13-án lépett életbe.

A törvény büntetni rendelte a házasságtörés cselekményét, tekintet nélkül arra, hogy az egy- vagy kétoldalú volt.

A bűncselekményt csak magánindítványra lehetett üldözni, illetve az eljárást megindítani. A magánindítvány mindkét fél ellen előterjeszthető volt, tehát megszűnt a férfi privilegizált helyzete. A házasságtörés büntetése a testi fenyegetés és börtönléssel szigorított fogság volt. A megbocsájtás és a házassági életközösség visszaállítása büntethetőséget megszüntető okként szerepelt.³¹

Rendelkezett a törvény a nő megszőktetéséről is, amelyet egyrészt házasság vagy paráznaság céljából követtek el, másrészt a fenti céltat hiányában a feleséget a férjétől illetve más személy törvényes hatalma alól vontak el. A

²⁷ Uo. 4.§; *Vö. Angyal*: i.m. 51. p.

²⁸ *Constitutio Criminalis Theresiana oder der Römisch-Kaiserl zu Hungarn und Bocheim etc. Königl. Aport. Majestät Theresia Erzherzogin zu Oesterraich. etc. peinliche Gerichtsordnung. Johann Thomas Edlen v. Trattnern. Wien, 1769.* — A törvénykönyv előkészítéséről és megalkotásáról lásd részletesen: *Magyar Jogi lexikon*. II. k. 633. p.

²⁹ *Constitutio Criminalis Theresiana* i.m.: 213. p. 77. art. és 216. p. 78. art.

³⁰ *Constitutio Criminalis Theresiana* i.m.: 218. p. 79. art. — A *Theresiana*-ról — egyebek mellett — lásd még: *Vajna* Károly: *Hazai régi büntetések*. Bp. 1906. I-II. k.; *Bónis* György: *Középkori jogunk elemei*. Bp. 1972. 350. p.; *Eckbart* Ferenc: *A földesúri büntetőbíráskodás a XVI-XVII. században*. Bp. 1954. 146-155. p.; *Vámbéry*: i.m. 163-166. p.; *Halász*: i.m. 76-81. p.

³¹ *Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetéséről*. Buda, 1787. 113-114. p.

büntetés is igazodott a cselekmény súlyához. Az első esetben a szigorított börtön és kényszermunkán kívül még az elkövetett cselekményt és a tettes nevét is kihirdették, valamint a sértett kártérítésre is igényt tarthatott. A csekélyebb súlyú – második – cselekmény elkövetőjét enyhébb fogságra és kényszermunkára ítélték.³²

II.

Az 1795. évi büntetőtörvénykönyv tervezettől a XIX. század végéig

Az 1795. évi büntetőtörvénykönyv-tervezet a nőrablást, a házasságtörést valamint a bigámiát és a poligámiát pönalizálta.³³

A *nőrablás* "valamely nőszemélynek a buja vágy kielégítése céljából történő elhurcolása, amennyiben ez a nő akarata és tudta vagy azok tudta nélkül történik, akiknek a nő hatalma alatt áll". A tervezet szerint a bűncselekmény befejezettségéhez nem szükséges "az együttválás vagy a szerelmi vágy bármely módon történő kielégítése". Elegendő volt a nőnek a szokott helyről történő elhurcolása. Megállapítja a tervezet, hogy a nőrablás nemcsak erőszakkal és megfélemlítéssel, hanem megtévesztéssel is elkövethető volt. Nem tekintette büntethetőséget kizáró oknak a házasságkötési szándékot, különösen nem, ha a cselekményt erőszakkal követték el, mert a házasság lényege a kölcsönös beleegyezés és habár a "nőrablást követő házasságkötéssel az elrabolt nő becsülete elégtételt kap, a megsértett állam viszont nem".

Súlyosító körülményként értékelte a tervezet a sértett és az elkövető közötti kirívó társadalmi különbséget, a közeli vérségi kapcsolatot, ha a sértett apáca volt, ha fegyveresen és többen valószínűsítették meg, és amennyiben a cselekményt egyidejűleg több nő sérelmére követték el. A cselekményt – megegyezően az emberrablás bűncselekményénél meghatározottakkal – a bűnösség fokától függően különböző tartamú börtönnel fenyegették. Szúlyosító körülmények fennforgása esetén a börténbüntetésen kívül még a kipellengérezésnek is helye volt.³⁴

Házasságtörés esetében a tervezet mind a férjet, mind a nőt büntetni rendelte. Az eljárás megindításának csak magánindítványra volt helye, amelyben

³² Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetéséről: i.m. 67-68. p. – II. József törvénykényvéről lásd még Hajdú Lajos: Adalékok a magyar büntetőjogi kodifikációs kísérletek történetéhez. Jogtörténeti tanulmányok. I. Bp. 1966. 11-127. p.; *Halász*: i.m. 81-85. p.; *Irk Albert*: A magyar anyagi büntetőjog. Pécs, 1933-36. 47. p.; *Both Ödön*: A stuprum violentum a kései feudális magyar büntetőjogban (1790-1848). Acta Juridica et Politica. Tomus XXIV. Fasc. 2. Szeged, 1977. 4. p.

³³ II. József nagyszabású és részben voluntarista reformrendeletét 1790. január hó 28-án visszavonta. Egyebek mellett ez tette szükségessé egy átfogó törvénykezési program kidolgozását. Lásd részletesen *Merényi*: i.m. 3. és 4. sz. jegyzet.

³⁴ *Hajdú Lajos*: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Bp. 1971. 482-483. p.

a sértett kifejezetten kérte az eljárás megindítását és lefolytatását, valamint a másik fél megbüntetését.

Súlyosító körülményként határozta meg a tervezet ha a házasságtörés kettős volt, vagyis mindkét fél házasságban élt, amennyiben figyelmeztetést, büntetést követően is folytatták a cselekményt, illetve ha olyan személyek követték el, akik beosztásuk, tisztségük, életkoruk vagy egyéb más személyes kapcsolatuk miatt különösen elítélendők.

Enyhítő körülménynek minősült a házastárs impotenciája, hosszabb távolléte, a hőtlen elhagyás, a házastárstól történő ellenállhatatlan lelki elfordulás, ha a házastárs alkalmat szolgáltatott a házassági hűség megszegésére, valamint ha a bíróság kimondta az ágytól való elválasztást.

A cselekmény büntetése — mindkét elkövetőre nézve a bűnösség fokától függően egy naptól egy évig terjedő börtön.³⁵

A *bigámia* mellett első ízben rendelkezett a tervezet a *poligámiáról* is. Bigámistáknak azokat tekintette, akik egy időben kettős, poligámistáknak pedig azokat, akik többszörös házassággal kötelezték el magukat.

A cselekmény megvalósulásának követelménye kettős volt; egyrészt az esküvői szertartás szokásos és a törvényeknek megfelelő "celebrálása", másrészt pedig az "elhálás" megtörténte. A bűncselekményt csak az érvényes házasság megléte idején lehetett elkövetni, vagyis nem volt büntethető a szabadállapotú személy ha más házastársával kötött házasságot, a jegyesek ha mással léptek házassági kötelékre, az elváltak, valamint azok a személyek, akik korábbi házassága semmis volt.

Kizárta a büntethetőséget a tévedés, ellenben ha a tévedést gondatlanság okozta, ezt a személyt enyhébben ugyan, de részesként meg kellett büntetni. Nem valósult meg a bűncselekmény, ha a cselekményt félelem vagy erőszak hatására követték el, ha előző házastársukat holtak vélték, illetve a törvény vétenem tudása miatt lettek bigámisták vagy poligámisták.

A büntetés — szintén a bűnösség fokától függően — a sértettnek nyújtandó kártalanításon kívül, egy naptól három évig terjedő börtön volt. Amennyiben az egyéb körülmények megegyeztek, a tervezet a poligámia elkövetőjét súlyosabban rendelte büntetni.³⁶

Az 1827. évi — kisebb jelentőségű Büntető Törvénykönyv Javaslat a házasságtörést nem a házassági hűség, hanem a "törvényes rend" megsértésének tekintette, és ennek megfelelően, amennyiben a cselekmény közmegebotránkozást okozott hivatalból, minden más esetben "a sértett félnek a büntető bíróságnál kifejezett kívánságára a törvényhatósági tisztű ügyész által rendelte el büntetni". A büntetés — a cselekmény által okozott "botrány"-tól függően — a férfi elkövetőre egytől két évig, a nőre pedig három évig terjedhető fogház volt. Az enyhítő körülményeket illetően az 1795. évi tervezetben

³⁵ *Hajdú*: i.m. (Bp. 1971), 501-502. p.

³⁶ *Hajdú*: i.m. (Bp. 1971), 499-450. p. — A tervezetről lásd még *Vámbéry*: i.m. 306. p.; *Angyal*: i.m. (Bp. 1937), 8., 21., 74., 88., 101., 111. p.; *Halász*: i.m. 99-101. p.; *Fayer* László: *Anyaggyűjtemény. é. sz. n. I.* 180. p.; *Angyal*: i.m. (Bp. 1937-38), 10. és 52. p.

felsoroltakat vette át, kivéve a házastárs által nyújtott alkalmat és az ágytól való elválasztást. Súlyosító körülménynek csupán mindkét fél házasa voltát tekintette.³⁷

Az 1843. évi Büntető Törvénykönyv Javaslat már igen haladó – a reformkor eszméit magában foglaló – alkotás.

A házasságtörés bűncselekményénél a javaslat nem tett különbséget férfi és női elkövető között, azonban divergált a tekintetben, hogy adulterium simplex vagy duplex esete forgott fenn. A büntetés is az előbbi megkülönböztetéshez igazodott. A legsúlyosabb – ha mindkét elkövető házasságban élt – hat hónapi fogság. A büntető eljárás azonban csak bármelyik "sértő" panaszára indulhatott meg.

Nem terjeszthetett elő panaszt a sértett, akkor ha az elkövetett házasságtörésről tudomást szerzett, de azt megbocsátotta, illetve házastársával "szabad akaratból" továbbra is házassági életközösségben élt, valamint amennyiben a házastársakat – már korábban – jogerős ítélet ágytól és asztaltól elválasztotta. Büntethetőséget kizáró oknak minősült, ha a sértett panaszát a "végítélet" előtt visszavonta.³⁸

A bigámiáról, a "többfeleségüségről és többférjüségéről" szóló fejezet rendelkezett. A javaslat eltérően büntette a "kétoldalú" bigámia esetén a szándékos és gondatlan elkövetést; az előbbit három, az utóbbit két évig terjedhető "rabsággal" fenyegette. Enyhítő körülményként vette figyelembe, ha az elkövető házastársától már hosszabb ideje távol volt, őt holtak hitte; ha azonban "annak halálát oly adatok vagy tudósítások után, melyeknek valótlanságát belátni, s felfedezni képes nem volt, kétségtelennek tarthatta, minden büntetéstől felmentetik". "Egyoldalú" bigámia esetében a büntetés csupán egy évig terjedhető rabság volt.³⁹ Kiemelendő, hogy a javaslat 94.§ 4. pontja szerint a "több feleség vagy több férjüség" visszaesés esetén súlyosabban volt büntetendő.

A nőrablásról szólva a javaslat célzatként fogalmazta meg a házasságra történő "erőltetést", a bujaságra vagy más hasonló célra történő erőszakos illetve fenyegetés alkalmazásával végrehajtott elragadást. Ameddig az előzőekben megfogalmazott célzat az elrabolt sértetten nem realizálódott, a cselekményre az emberreablásról szóló – XVII. fejezet – rendelkezései voltak alkalmazandók, azzal a kiegészítéssel, hogy a célzat megvalósulása esetén a kiszabható büntetés mértékét két évvel kellett emelni.

Amennyiben az elkövető tizennyolcadik életévét meg nem haladó hajadont beleegyezésével, "házassági vagy bujasági célokra szülőitől vagy törvényes gondviselőjétől elrablott vagy elorzott" egy évig terjedhető rabsággal volt büntetendő.

³⁷ A javaslatról lásd részletesen: *Both*: i.m. 5. p.; *Halász*: i.m. 99-101. p.; *Vámbéry*: i.m. 308-310. p.; *Fayer*: i.m. I. k. 147-149. p.; *Irk*: i.m. 38. p.; *Szlemenics Pál*: *Törvényeink története. A dicső Ausztriai Ház Országlása alatt 1740-1848.* Budán, 1860.

³⁸ Javaslat. XXX. Fejezet. 217-220.§; *Fayer*: i.m. I. k. II. rész. 59. p.

³⁹ Javaslat. XX. Fejezet. 214-216.§; *Fayer*: i.m. 58-59. p.

Ugyanígy volt büntetendő az is, aki "másnak törvényes feleségét az asszonynak megegyezésével bűjasági célokra férjétől elrabolja, vagy elorozza". Ilyen esetekben a feleséget mint bűntársat büntették.

Büntető eljárásnak csak akkor volt helye, ha a sértett fél maga, feleség esetén a férj, hajadonnál pedig a szülő vagy a törvényes gondviselő "a közhatóságot aziránt felszólítják". Hajadon esetén — amennyiben az elkövető és a sértett házasságot kötöttek — a büntető eljárást meg kellett szüntetni.⁴⁰

A *gyermekrablást* a javaslat "az erőszakos letartóztatásról, ember és gyermekrablásról" szóló XVII. fejezetben szabályta.

A tényállás szerint a bűncselekmény passzív alanya csak tizennégy évnél fiatalabb korú személy lehetett, nemére való tekintet nélkül. A cselekmény akkor valósult meg, ha az elkövető az előbbieken meghatározott személyt, "bosszúvágyból, haszonvágyból, vagy bármi vétkes célokra elorzott, elrabolt, vagy szülőinek s törvényes gondviselőinek megegyezése nélkül törvénytelenül hatalmába ejtett s azt magánál letartóztatta, vagy másnak kezeire játszotta". Az elkövető felelősségét nem negligálta, ha cselekményét az elrabolt gyermek beleegyezésével követte el.

A cselekmény büntetése az "eredményhez" igazodott. Amennyiben az elkövető a gyermeket az előzőekben meghatározott célzattal már hatalma alá vonta, de másnak nem adta el, illetve egyéb bűnös rendeltetésre nem "használta", a büntetés három évig terjedhető rabság volt; ha azonban a sértettet az elkövető már valakinek eladta, illetve "vétkes célra használta" a kiszabható büntetés tizenkét évi "rabságra" emelkedhetett. Ha azonban a sértett gyermek a cselekmény miatt "testében vagy egészségében megsértett, vagy megkínzott" a büntetést súlyosbítani kellett, de a tizenöt év rabságot nem haladhatta meg. A sértett halála esetén a büntetés holtig tartó rabság volt. Kísérlet estében a büntetés — a befejezett cselekményre kiszabott tételnek — a felével volt csökkenthető.

A büntetés hat hónapnál nem lehetett hosszabb, ha az elkövető a sértett gyermeket azért vitte el, hogy saját gyermekeként gondozza és nevelje, és ezt valóban megtette, feltéve, ha a gyermek sorsa a cselekmény elkövetése előtti helyzeténél nem lett rosszabb.

Csupán egy heti fogságig terjedhetett annak az elkövetőnek a büntetése, aki a gyermeket olyan helyről vitte el, ahol szomatikusan elhanyagolt állapotban volt, vagy morálisan negatív irányban neveltetett, és tettének indítéka a sértett sorsának és jövődjének jobbá tétele, valamint a testi vagy erkölcsi "végromlástól" való megmentése volt. Büntető eljárásnak csak a gyermek szülője vagy gondviselője által előterjesztett "közkereset" esetén volt helye. A büntető eljárást megszüntették ha "a szülők a tettelssel megegyeznek s a közkeresettől elállanak."⁴¹

Büntetendőnek nyilvánította a javaslat *gyermekeknek és más gyámoltalan személyeknek kitevését és elhagyását*. A célzattól függően

⁴⁰ Javaslat. XIX. Fejezet. 210-216.§; *Fayer*: i.m. 57-58. p.

⁴¹ Javaslat. XVII. Fejezet. 185-199.§; *Fayer*: i.m. 52-55. p.

különbséget tett a "kitevés és elhagyás" két esete között, és az elkövetők büntetése is azokhoz igazodott.

Az első esetben a szülők magatehetetlen gyermeküket abból a célból szándékosan tették ki vagy hagyták el, hogy a szülői kötelesség alól mentesüljenek, amennyiben a gyermek sértetlen maradt, a büntetés egy évig terjedhető "rabság" volt. Ha azonban a gyermek sérülést szenvedett, a kiszabható szabadságvesztés mértéke két évre emelkedett; a sértett halála esetén pedig a maximális büntetés négy évig tartó "rabságig" terjedhetett.

A második esetben súlyosabb büntetéssel fenyegette a törvény azt az esetet, amikor a szülők gyermeküket azzal a céllal tették ki vagy hagyták el, hogy a sértett a cselekmény miatt meghaljon. Ebben az esetben a büntetés — az előzőekben meghatározottakhoz képest — a duplájára emelkedett.

A javaslat privilegizált esetnek tekintette, ha az anya illegitim kapcsolatból született gyermeke sérelmére követte el a bűncselekményt. Ezekben az esetekben a kiszabható büntetés legnagyobb mértéke öt évig terjedhető szabadságvesztés volt.

Az előzőekben elemzett cselekményekben volt bűnös és az ott meghatározott büntetéssel fenyegették azt is, aki rá bízott gyermeket, vagy más, magáról gondoskodni nem tudó személyt kitett vagy szándékosan elhagyott.

Szintén büntetendő volt az is, aki a kitett gyermeket vagy az elhagyott gyámoltalan személyt megtalálta, de a sértetteken sem maga nem segített, sem a hatóságot nem értesítette. A büntetés az eredményhez igazodott; szomatikus vagy mentális sérülés esetén két, halál bekövetkezésekor hat hónapig terjedhető fogság volt.⁴²

A család elleni bűncselekmény pönalizált a javaslat a XXIII. fejezetben "Az alakosságról és várarulásról" címen.

A 230-233.§-ok kizárólag vagyoni jogi visszaéléseket rendeltek büntetni, hasonlóan a korábbiakhoz, de pontosabb és szabatosabb megfogalmazásokkal. Novumnak minősül azonban a 234.§, amely a szüléssel kapcsolatos tévedésbe ejtést, valamint a gyermeknek az idegen családba történő becsempészését rendelte büntetni.

Az említett — 234.§ — törvényhely szerint: "A ki olly célzattal, hogy valakinek jogait kijátszhassa, vagy mást bármiképen károsítson, szülést színlelt, s valamely idegen gyermeket maga törvény és természetszerinti gyermeke helyett titkon felvett; valamint szintén az is, ki fenemlített célzattal, akár a maga gyermekét, akár másét, idegen gyermekkel álnokul kicserélte, de tette súlyosabb büntetbe át nem megy, három évi szabadságig büntetethetik". Büntető eljárásnak csak a sértett fél illetve a kiskorú törvényes gondviselőjének panaszára volt helye, feltéve ha az előzetes "jogkérdés"-ben a polgári pert lefolytatták.⁴³

⁴² Javaslat. XI. Fejezet. 144-150.§; *Fayer*: i.m. 44-45. p; Lásd még *Angyal*: i.m. (Bp. 1937-38), 52. p.

⁴³ Javaslat. XXIII. Fejezet. 230-236.§; *Fayer*: i.m. 61-62. p.; A Javaslatról lásd még *Angyal*: i.m. (Bp. 1937), 8., 21., 74., 88., 95., 101., 111. p.; *Angyal*: i.m. (Bp. 1915), 82., 83., 627., 638., 656. p.; *Halász*: i.m. 101-107. p.; *Botb*: i.m. 5-10. p.; *Pauler*: i.m. 13. p.; *Vámbéry*: i.m. 310-312. p.; *Irk*:

Az első magyar Büntető Törvénykönyv — a *Csemege-kódex* (a továbbiakban: kódex) — az 1878. évi V. tcz. 1880. szeptember hó 1-jén lépett hatályba.⁴⁴

A kódex a *házasságtörést* a szemérem elleni bűntettekről és vétségekről szóló XV. fejezetben szabályozta, azonban a büntetőséget igen szoros előfeltételhez kötötte. Házasságtörés miatt a büntetőbíróság csak akkor járhatott el és hozhatott ítéletet, amikor az inkriminált cselekmény miatt a polgári bíróság a házasságot jogerősen felbontotta, vagy az elválás ténye jogerőssé vált. Egyéb okból történt felbontás — a bűncselekmény megvalósulása szempontjából — irreleváns volt. Adulterium duplex esetén elegendő volt, ha csak az egyik fél házasságát bontották fel, azonban azt a felet is büntették, akinek a házassága fennmaradt. A bűncselekményt csak szándékosan lehetett elkövetni, a tévedés itt is kizárta a büntethetőséget.⁴⁵ A bűncselekmény elkövetőit a kódex három hónapig terjedhető fogházzal fenyegette, és büntető eljárásnak csak a sértett házastárs — adulterium duplex esetében — mindkét házastárs előterjesztésére volt helye.

A *kettős (többes) házasság* két esetét is büntetni rendelte a kódex. A tényállás első fordulata szerint megvalósította a bűncselekményt, aki érvényes házasságának tartama alatt köt ismét házasságot, valamint az a nem házas személy is, aki "tudva" olyan személlyel lép házasságra, akinek érvényes házassága van. A kilátásba helyezett büntetés három évig terjedhető börtön volt; azonban abban az esetben, amikor az egyik fél, aki a vele házasságralépőt családi állapotára nézve tévedésbe ejtette, a büntetés öt évig terjedhetett.

Szintén öt évig terjedhető börtönrel fenyegette a kódex azt a lelkészt is, aki a feleket szándékosan összeadta, gondatlansága esetén azonban a büntetés csupán egy évig terjedhető fogház volt.⁴⁶

Gyermekrablásnak minősült, ha a tizennégy éven aluli gyermeket akarata ellenére, szülője, gondnoka vagy felügyelője hatalmából erőszakkal, fenyegetéssel vagy "ravaszággal" elvitték vagy "letartóztatták". A büntetés öt évig terjedhető fegyház volt. Minősített esetként szabályozta a kódex, ha cselekmény indítéka a gyermek koldulásra, nyereszkesedési vagy erkölcstelen célra történő felhasználása volt. Amennyiben az elrabolt gyermek súlyos testi sérülést, erőszakos közöszlést vagy megfertőztetés bűncselekményét szenvedte el, a büntetés tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyház volt.

i.m. 38-42. p.; *Szlemenics Pál*: A magyar fenyítő törvénykönyve 5. Az 1872. évig keletkezett törvények és miniszteri rendeletek bővített kiadása. Pest, MDCCCXXII.

⁴⁴ A kódex megalkotásának szükségességéről, előzményeiről, képviselőházi tárgyalásáról, miniszteri indoklásáról részletes és kitűnő áttekintést, elemzést nyújt *Lőw Tóbiás*: A magyar büntetőtörvény a bűntettekről és vétségekről, és teljes anyaggyűjteménye. Budapest, 1880. I-II. k.; Lásd még *Botb*: i.m. 7-10. p.

⁴⁵

⁴⁶ Corpus Juris Hungarici: i.m. 251-253.§. Lásd még részletesen: *Angyal*: i.m. (Bp. 1937-38), 3-44. p. Az 1894:XXXI. t. cz. fogházzal, hivatalvesztéssel, illetve pénzbüntetéssel fenyegette azt a polgári tisztviselőt is, aki törvénysértő házasságkötésnél közreműködött.

Amíg az előzőekben ismertetett cselekmények passzív alanya mindkét nembeli gyermek lehetett, külön §-ban szabályozta a kódex azt az esetet, amikor a tizennegyedik életévét meg nem haladott leányt *beleegyezésével* szülőjének, gondnokának vagy felügyelőjének hatalma alól, akarata ellenére vittek el vagy "tartóztattak" le. A büntetés öt évig terjedhető fogház volt.

A *nőrablás* bűncselekményét követte és, és öt évig terjedhető fegyházzal fenyegette a kódex azt az elkövetőt, aki nőt házasságkötés vagy fajtalanság végrehajtása céljából, a sértett akarata ellenére, erőszakkal vagy fenyegetéssel, illetve megtévesztéssel kerítette hatalmába, vitte el vagy "tartóztatta" le.

Büntető eljárásnak — kivéve, ha a cselekménnyel összefüggésben más hivatalból üldözendő büntettet nem követtek el — csak a sértett indítványára volt helye.⁴⁷

Lényegében a gyermekkitétel cselekményét pönalizálta a kódex a *gyermek családi állása elleni büntett* tényállásában. E bűncselekményt az követte el, aki a gyermeket más családba csempészte, kicserélte, eltitkolta, "elsikkasztotta", rendszerinti járt helyre kitette, illetve családi állásától megfosztotta vagy ezen helyzetét megváltoztatta. A cselekmény elkövetőjét egy évig terjedhető börtönnel; nyereszkedési szándék megléte esetén pedig öt évig terjedhető fegyházzal fenyegette a törvény.⁴⁸

Növumként szabályozta a kódex a *csalárd vagy vétkes házasságkötés* bűncselekményét. A tényállást mulasztással vagy megtévesztéssel valósíthatták meg. Az első esetben az elkövető a házasságkötésnél a másik fél előtt valamely érvénytelenségi okot hallgatott el, a második fordulat szerint viszont a sértettet megtévesztéssel bírta rá a házasságkötésre.

Büntetni rendelte a törvény azokat a lelkészeket is, akik szándékosan, illetve gondatlanul működtek közre a törvényt sértő házasság megkötésénél. Dolus esetében a büntetés három évig terjedhető börtön, gondatlan elkövetés esetén viszont csupán hat hónapig terjedhető fogház volt.⁴⁹

⁴⁷ Corpus Juris Hungarici: i.m. 317-322.§; *Angyal*: i.m. (Bp. 1915), 453-461. p.

⁴⁸ Corpus Juris Hungarici: i.m. 254.§; Részletesen *Angyal*: i.m. (Bp. 1937-38), 47-92. p.

⁴⁹ Corpus Juris Hungarici: i.m. 255-256.§. Részletesen *Angyal*: i.m. (Bp. 1937-38) 92-98.

KÁLMÁN MERÉNYI

DIE HISTORISCHE ENTWICKLUNG DER STRAFRECHTLICHE
VERTEIDIGUNG DER EHE (FAMILIE) IN UNGARN

(Zusammenfassung)

Die Krise der Ehe und der Familie hat sich im XX.-sten Jahrhundert besonders verschärft und nach dem II. Weltkrieg breitete sie sich weltweit aus. Die eheliche Probleme sind nicht nur ausschliesslich die Eigenheit der Geschichte der Neuesten Zeit, weil sie — manchmal offen, manchmal versteckt — sind von Anfang an bis heutzutage bemerkbar.

Die rasche geschäftliche Veränderungen stellen gegen die Familie neue Erfordernisse vor, aber grosse Teile der Eheleute können nicht alle Wünsche der modernen Zeit erfüllen. Demzufolge steigt die Anzahl der ehelichen Konflikte. In dem Titel genannten Themen analysiert der Verfasser in zwei Teilen. In dem ersten Teil stellt der Verfasser die Zeit der Dekrete der Könige von Árpádhaus ganz bis 1712 vor.

Der zweite Teil handelt sich um die Kodifikationsdrang nach 1712 bis der Geburt des ersten ungarischen Strafgesetzbuch — Kodex Csemegi —. Der Verfasser analysiert weiterhin die strafbare Handlungen gegen Ehe und Familie, unter anderem den Ehebruch (adulterium duplex und simplex), mehrfache Ehe, Weiberraub, Ehetäuschung und Ehenötigung, Entziehung eines Minderjährigen aus der Macht des Erziehungsberechtigten usw... In seinem Werk beschäftigte sich der Verfasser — in Zusammenhang seines Themas — auch mit den Religionsmoralitätsnormen.